

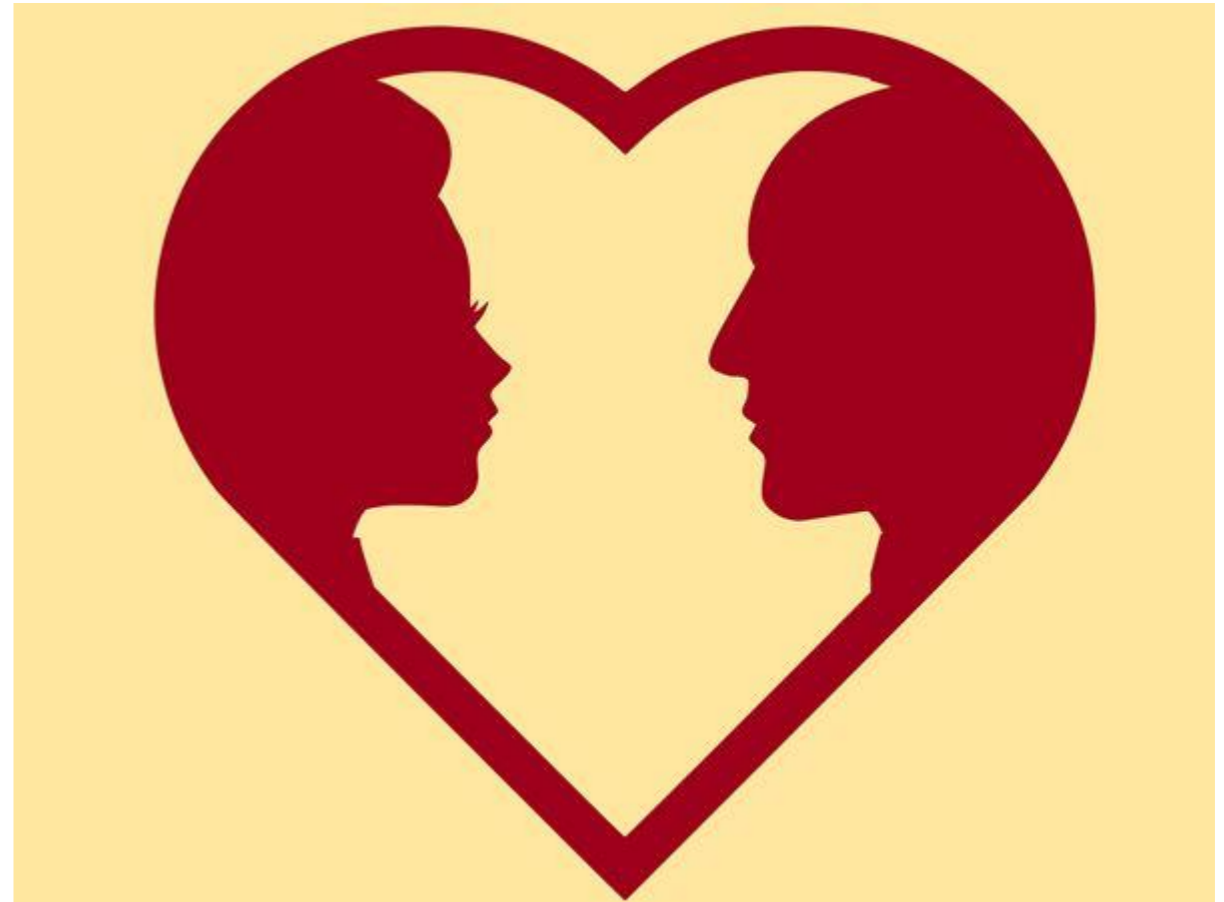
Seksuaalsus ja dementsus

Hanna-Stiina Heinmets

Tegevusterapeut/konsultant

Dementsuse Kompetentsikeskus

2024

Seksuaalsus on üks inimese baasvajadustest.

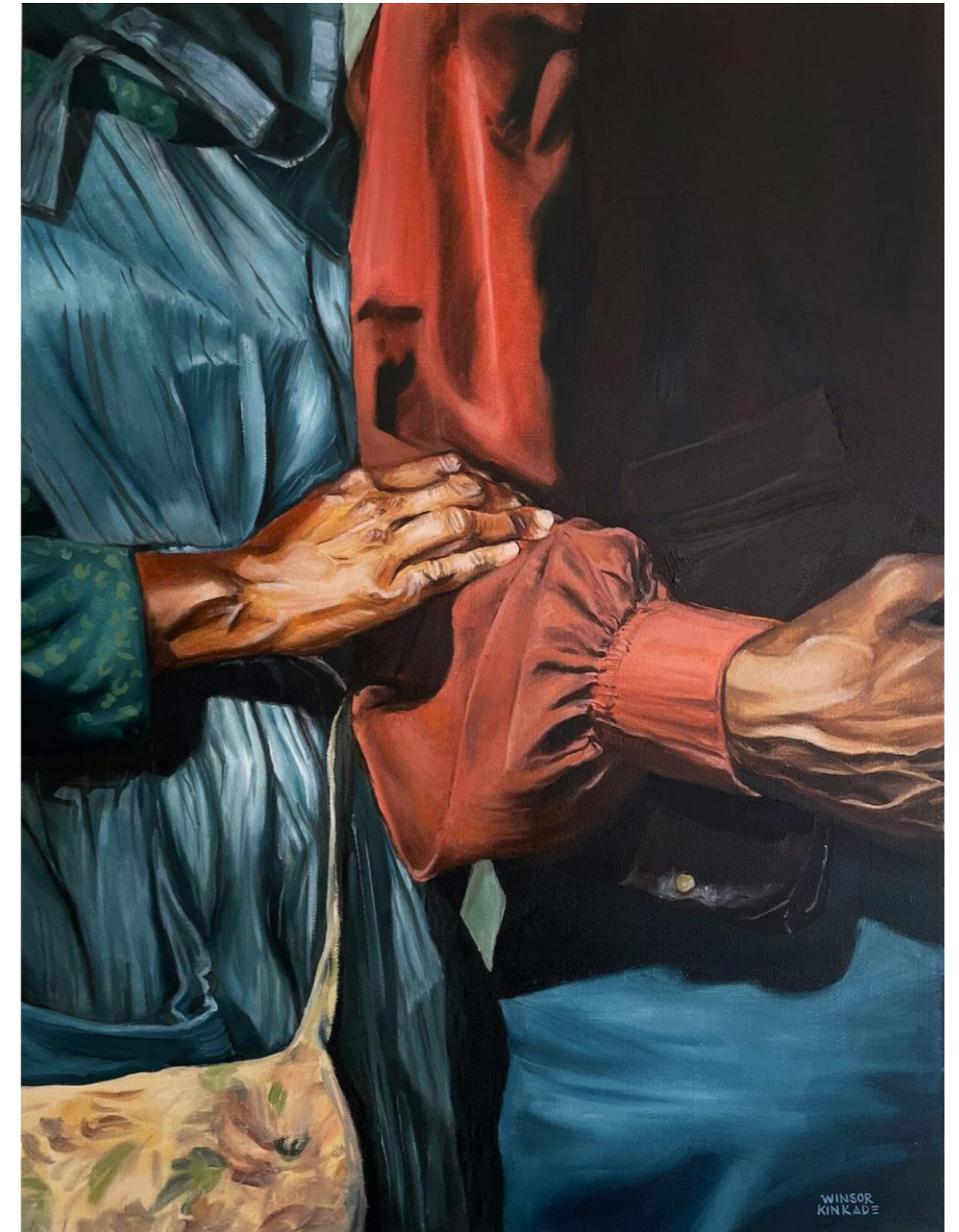
On hea eristada:

Intiimsust ehk lähedust

Sensuaalsust

Seksuaalsust

Seksuaalkäitumist

INTIIMSUS ehk lähedus- suhtlemine kahe partneri vahel, kus jagatakse omavahel mõtteid ja tundeid, austust, aktsepteerimist ja hoolitsust üksteise suhtes. Märksõnadeks on lähedus, sümpaatia, koosolemine, kiindumus, puudutus, konfidentsiaalsus. Lähedane võid sa olla ema, isa, õe, venna, lapse, sõbra, sõbranna, armsamaga. Partnerite vahel tunde kasvatamine enne seksi.

Lähedus tähendab:

Usaldust

Turvalisust

Erinevuste aktsepteerimist

Emotsionaalset sidet

Kaastundlikust

Tähendab kedagi sügavuti tundmine ja teadmine, et sind tuntakse

Lähedus on inimese baasvajadus!

Sensuaalsus– Oma aistingutest/meeltest tuleneva naudingu kogemine, mis suurendab teadlikust oma kehast ja selle tajumisest. Sõltub stimuleerimise tasemest. Intensiivsusega mängides võib meeled üle koormata või just erutust tekitada. Lõhnad, maitset, katsumine, meeltega mäng. Sensuaalsuse äratamine on individuaalne, inimesi erutavad eri asjad. Mis ühele meeldib võib teisele olla eemaletõukav. Seda saab kogeda ka üksi.

Sensuaalsed tegevused- vann või dušš, keha või kehaosade massaaž, muusika kuulamine, soengu tegemine, hea toidu söömine, savi voolimine, ilusti riietumine, laulmine, käest kinni hoidmine, keha kreemide kasutamine, tantsimine, loovad tegevused jpm

Seksuaalsus- Laiapõhjaline termin, mis viitab seksuaalse käitumise, seksuaalse aktiivsuse, emotsionaalse intiimsuse või seksuaalse identiteedi kombinatsioonile.

Seksuaalsus mõjutab mõtteid, tundeid, suhteid, käitumist, tegusid ja seeläbi tervist

Koosneb:

tunnetest, armastusest, mõtetest, soo jätkamisest, identiteedist, naudingust

Seksuaalne eneseväljendus-

See on viis, kuidas inimesed kogevad ja väljendavad ennast seksuaalselt. See sisaldab endas bioloogilisi, erootilisi, füüsilisi, vaimseid, emotsionaalseid tundeid ja sotsiaalseid ning käitumuslike oskuseid. Seksuaalsus väljendub tavaliselt kahe inimese vahel, kes mõjuvad üksteisele erutavalt ja kellega soovitakse koos jagada seksuaalset naudingut.

Dementsusel on suur mõju ajule ja selle tõttu ka seksuaalsele käitumisele.

Dementsus muudab inimese oma vajaduste, soovide väljendust ja vastuvõtmist.

Seksuaalsus võib väljenduda teisel viisil, võivad muutuda varasemad harjumused ja tavad, võivad kaduda sotsiaalsed normid.

Dementsuse puhul inimene ei pruugi osata ellu viia ja pakkuda terviklikku seksuaalset naudingut. Inimene suudab jagada seksuaalsuse juurde kuuluvaid fragmente.

Abikaasa jagab oma kogemust:

Minu naine ei tunne mind ära, ta ütleb, et sa peaksid siit ära minema, sest mu mehele ei meeldi kui ta koju tulles sind siit eest leiab. Mehele mõjub see väga raskelt, sest nad on olnud abielus 40 aastat ja hingesugulased. Viimasest korrast kui armatsesime on möödas 3 aastat.

Igapäevaselt jalutame. On äärmiselt südanõõstav kui vahel naine võtab mu käest kinni, vaatab mulle otsa ja ütleb: „ Ma armastan sind!“

Ta unustab silmadega aga mäletab südamega!

1 Mäluprobleemid

2 Raskused
tuttavates
olukordades

3 Keelekasutusega seotud probleemid

4 Desorientatsioon
ajas ja kohas

10

dementsusele viidata võivad ohumärki

5 Halvenenud
otsustusvõime

6 Raskused
loetust/kuuldust
arusaamisel

7 Asjade valesse
kohta
paigutamine

8 Muutused
meeleolus ja
käitumises

9 Raskused
ruumilise
orientatsiooni ja
kujunditega

10 Eemaldumine
tööst ja
sotsiaalsetest
tegevustest

Seksuaalsust mõjutab:

Amneesia - mälu ebaloomulik halvenemine.

Inimene ei pruugi mäletada, et oli just vahekorras.

Harvemal juhul on seksi soov pidev, mis võib tekitada konflikte suhetes ja ümbritsevate inimestega.

Kindlasti on siin oluline välja tuua dementsusega inimeste väärkohtlemise, mis tihti on vaimne, füüsiline ja võib olla ka seksuaalne.

Arusaamatused ja tegelike vajaduste mõistmine

Afaasiat – kõnehäire-raskused õigete sõnade leidmisel ja ka kõnest arusaamisel. Sõnade kasutamisel võib esineda suguelundeid kirjeldavad sõnad. Väga raske kui sõimusõnad asendavad abivajadust või hoolivust väljendavaid sõnu.

Raskused vajaduste väljendamisel nt võib tualeti minemise soovi korral inimene püksid maha lasta kukkuda, mida võidakse valesti tõlgendada- nt nähakse selles seksuaalkäitumist.

Arusaamatused ja tegelike vajaduste mõistmine

Näide- Noormees seisab pidevalt tegevusjuhendaja kõrval, pilk allapoole suunatud (rindadele).

Hindamise ja tegevuse analüüsi käigus selgus, et inimene tahab lähedust ja kiitust.

Tegemist oli Downi sündroomi ja dementsusega.

Inimese vajaduste mitte mõistmine ja rahuldamata vajadused võivad esile kutsuda kliendi poolt rahutust, meeleoluhäireid, depressiooni ja mitte soovitud käitumisi, seal hulgas seksuaalset.

Asukoha ja konteksti sobivus seksuaalsele väljendusele

Enamasti on kognitiivse häirega inimeste seksuaalsed käitumised normaalsed, kuid asukoht vale. Nt masturbeerimine avalikus kohas.

Agnoosia – suutmatus ära tunda asju, isikuid ja kohti, mida varem hästi tunti. Inimene ei taju enda ümber olevaid inimesi. Kodus elades ei tunta ära enam oma abikaasat.

Inimese tähelepanu on suunatud rohkem iseenda kehale ja tunnetusele.

Apraksia - inimene ei oska enam oma tegevust planeerida ja lõpule viia. Probleeme tekib siis kui inimene näiteks soovib ennast rahuldada ja teeb seda teiste ees.

Varjavad eraldussirmid dementsusega inimesele

Asukoha ja konteksti sobivus seksuaalsele väljendusele

Segamini ajamine- Nähakse teises kliendis või töötajas enda abikaasat või elukaaslast. Tavaliselt öeldakse siis ka teisele kaaskliendile enda abikaasa nime. Vahel nähakse ka teistes klientides enda vanemaid, õdesid, vendi või lapsi. Kus soovitakse kallistada, käest kinni hoida või kaisus magada.

Näide. Naine pärast aastaid kestnud hooldust leidis abikaasale hoolekodukoha. Mehel mäluhäire ja agnoosia oma lähedaste suhtes. Ei tundnud oma poega ja abikaasat ära. Hoolekodus leidis daami, kellele ütles abikaasa nime. Hoolekodu töötajad kaebasid naisele, et mees petab teda.

Mittesobiva seksuaalkäitumise hindamine

1. Millises vormis käitumine toimus?
2. Millises kontekstis?
3. Kui tihti ebasobiv käitumine esineb?
4. Millised tegurid käitumist mõjutavad?
5. Kas see on probleem? Kellele on see probleem?
6. Millised riskid kaasnevad? Kelle jaoks?
7. Kas osalistel on vajalikud oskused?

Alati küsitleda antud teemal ininmest privaatset!!!

Mittesobiva seksuaalkäitumise hindamine

Hinnata ka deliiriumi ja depressiooni olemasolu

Väga oluline koguda ja analüüsida tervise ja sotsiaalsel tausta

Hetke olukord- mis seda mõjutab?

Mini Mental

Oluline hinnata füüsilist ja sotsiaalset keskkonda

Nt. Kas ruumis on soe või külm?

Kas ruumid on märgistatud?

Pildid, viidad?

Pärnu Hoolekandekeskus, Benita Kodu, Koeru Hooldekeskus

A221 WC

B 209

WC
DUŠŠ

Käru Südamekodu

Mittesobiva seksuaalkäitumise hindamine

Hinnata klientide mõju üksteisele- me kõik mõjutame üksteist energaetiliselt ja käivitame erinevaid reaktsioone ja tundeid eneses ja üksteises. Kes on töö? Milline on personali hoiak?

Näide: Mees elas kolm aastat hooldekodus. Seksuaalset käitumist ei esinenud. Kui ühel päeval tuli üks – naine 😊

Lõppes see sellega, et mees pidi lahkuma.

Eelarvamused, nõrk meeskonnatöö ja negatiivne hoiak väsitab personali, kus lihtsam on kliendist vabaneda.

Identiteedi hoidmine, säilitamine.

Tunnustamine- siis inimene ei pea tõestama midagi.

Mälestuslaekad, raamatud, raamid aitavad inimesel hoida enda identiteeti ja personalil suhelda olulistel teemadel

Elutuba on väga tähtis, sest see soodustab suhtlust, kontakte, kaasatust ja saame teostada järel valvet korruga paljudele

Täenduslikud tegevused- annavad võimaluse olla ühenduses iseenda identiteediga. See rahustab mind kui ma tean, kes ma olen, mida ma teen ja kes on minuga.

EELK Tallinna Diakooniahaigla aed

Istutamine- loodusega seotud tegevused, istutamine, mille kaudu inimene saab jagada hoolitsust ja armastust

Tähenduslikud tegevused- tunnen, et olen naine, ema, suudan midagi teha.

Täenduslikud tegevused- Toidu valmistamine/hoidiste tegemine, mis meid liidab ja ühendab, tunnen et ma kuulun siia gruppi

Tähenduslik keskkond ja tegevus- tunnen, et olen mees ja mul on palju tähtsaid toimetusi, mis pakuvad mulle rahuldust.

Hooldusasutused ja toimetulek seksuaalsete teemadega: Millest on puudus?

1. Personalil puudub teadlikus inimese vajadustest ja lähedastega suhtlemisest
2. Lähtutakse tihti iseenda maailmavaatest ja väärtustest
3. Erisused viivad tasakaalust välja
4. Privaatsust ei tähtsustata.

Mittefarmakoloogilised sekkumised:

1. Mitte reageerida lärmakalt ja häbistavalt. Kui enne keegi ei märganud siis lärmakas personal toob tähelepanu just ebasobivale käitumisele. Pinge ja häbi soodustab ebasobiva käitumise veelgi tihedamat kordust.
2. Paigalda sirmid kui ei ole võimalik inimesi ümber paigutada, näiteks masturbeerimine oma voodis.
3. Kui satud tegutsemise ajal inimese tuppa siis tule hiljem tagasi ja jäta inimene seniks rahule.
4. Ära ütle inimesele, et ta tegi midagi valesti, see teeb teda ainult kurvemaks, sest tema ei saa oma käitumist muuta. Suuna ta privaatsesse

Mittefarmakoloogilised sekkumised:

5. Paigutage kliendid teistesse ruumidesse näiteks lähemale personalile, või kaugemale üksteisest, korrustele, osakondadesse, kui töötaja või mõni elanik on kellegi jaoks seksuaalselt käivitava mõjuga, sest ta meenutab abikaasat, elukaaslast.

6. Pakkuda erinevaid tähenduslikke tegevusi, mis leevendaksid seksuaalset tungi, pakuksid mugavust, tähelepanu ja jagaksid armastust ja hoolivust.

(Nukuteraapia, robotkassid, tantsimine, kätele, näole, peale massaaž)

7. Pakkuda abivahendeid. Üks sotsiaaltöötaja küsis, et kas on norm kui KOV maksma kinni hooldekodus elava mehe kumminaise või vibraatori?

 Mis Teie arvate? Jah see on norm!
**Dementsuse
Kompetentsikeskus**

Mittefarmakoloogilised sekkumised:

8. Varasema seksuaalse väärkohtlemise trauma osas kaaluda meeshooldaja vahetamist naissoost hooldaja vastu!

9. Peredele pakkuda võimalust privaatsuseks.

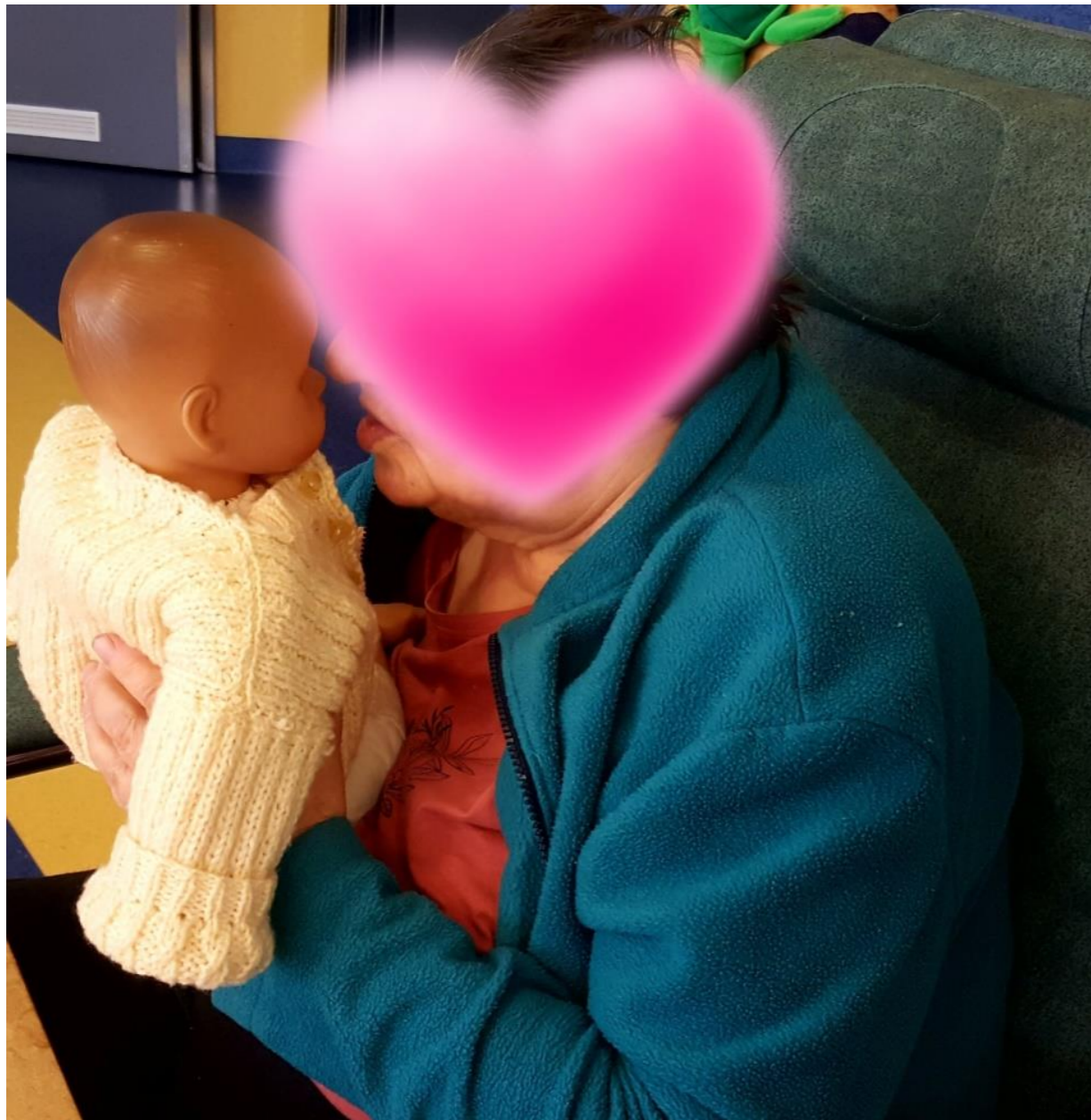
10. Pakkuge kliendile kindlustunnet ja mõistmist

11. Püüdke mõista, mida soovib klient väljendada ebasobiva käitumisega?

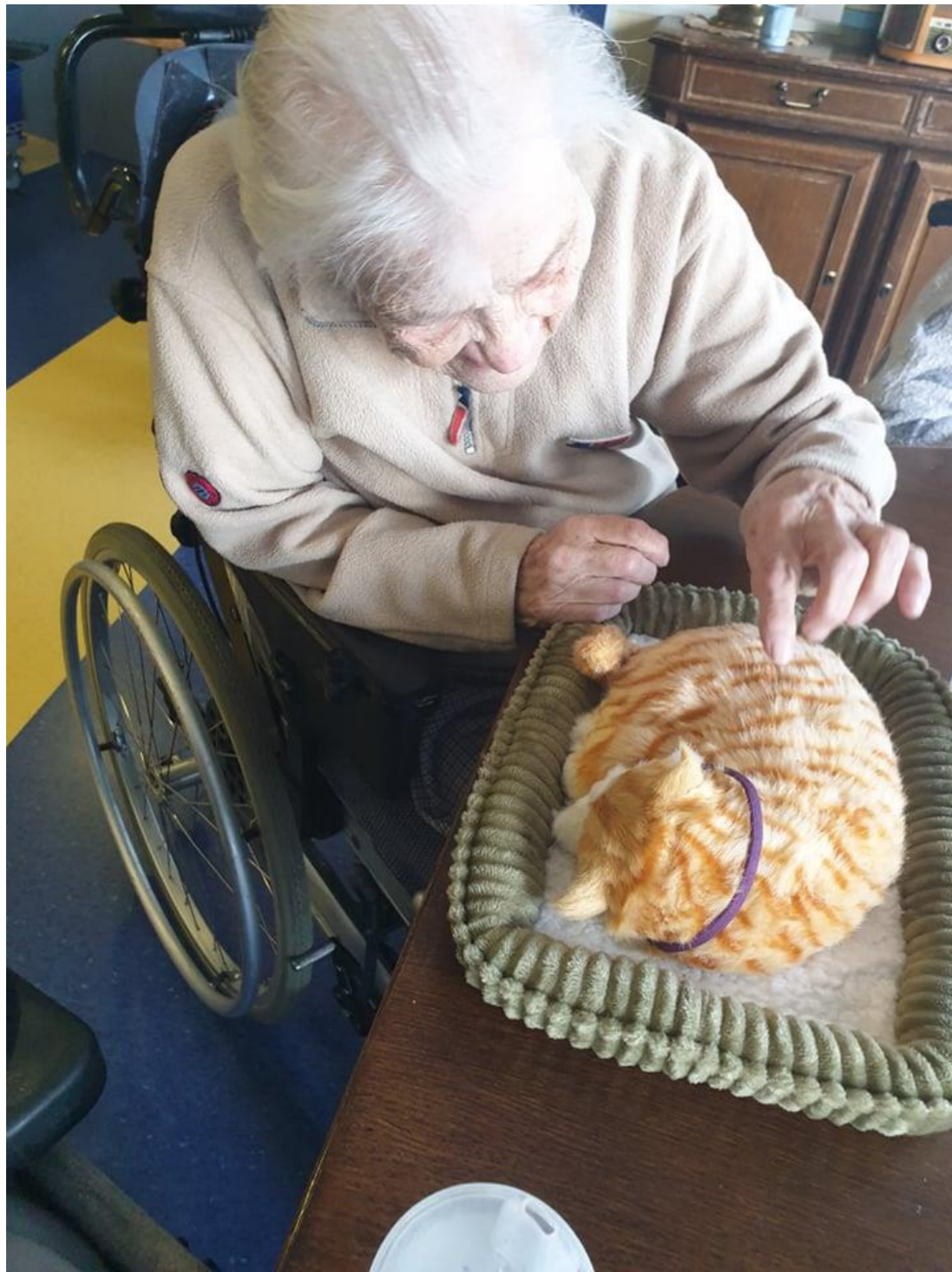
Kas on üksildane? Kas tunneb igatsust? Kas tunneb leina? Kas on igav, Kas on külm, soe? Mis on jäänud meil märkamata?

12. Jää rahulikuks! Alati leiame rahus lahenduse!

Nukuteraapia vähendab üksindust, pakub võimalust jagada hoolitsust ja tunda armastust

Robotkass vähendab üksindust, pakub võimalust jagada hoolitsust ja tunda armastust

Loomad mõistavad ka sõnadetta!

Mängimine ja suhtlemine- loob sõbralikke suhteid, vähendab üksildust, säilitab kognitiivseid oskuseid jpm

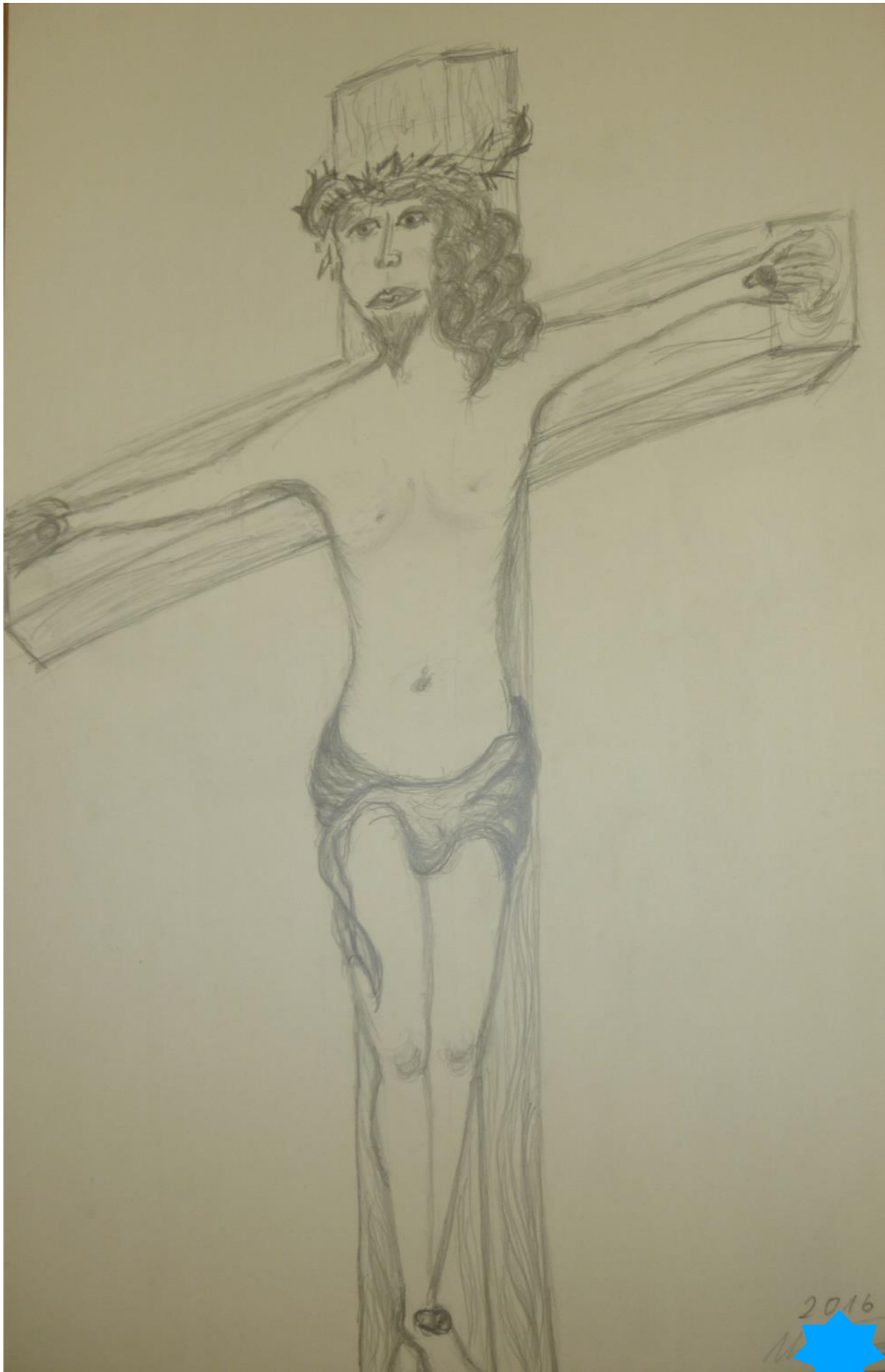

Liikumise ja looduses olemise võimalused - Rapla Hooldekeskus

Enese väljendus kunstis

Tulevikujuhised

Seksuaalsuse teemad on vajalikud rääkida perega läbi juba haiguse varases staadiumis, et lihtsustada mingil määralgi otsuseid ja vaateid olukorrale.

Selgitada dementsuse olemust lähedastele.

Samuti suhete olulisust heaolule.

Kokkuvõte:

Seksuaalne
eneseväljendus
on inimõigus

Uute suhete loomine
on inimõigus

DEMENTSUSEGA INIMESTEGA TÖÖ ON TUNNETEGA TÖÖ!!!

Oluline on:

Tunda kliendi tausta ja märgata vajadusi

Kohandatud füüsilist keskkonda ja pakkuda tähenduslikke tegevusi.

Oluline on mõistev ja aktsepteeriv suhtumine.

Meeskonnatöö!!!

DKK teenused

Info- ja usaldusliin **644 6440**

Dementsuse info- ja usaldusliinil pakub tuge ja praktilist nõu lahendusteni jõudmisel dementsusest puudutatud inimestele ja spetsialistidele.

Info-liin on avatud **E, T, K, N, R 9.00–16**

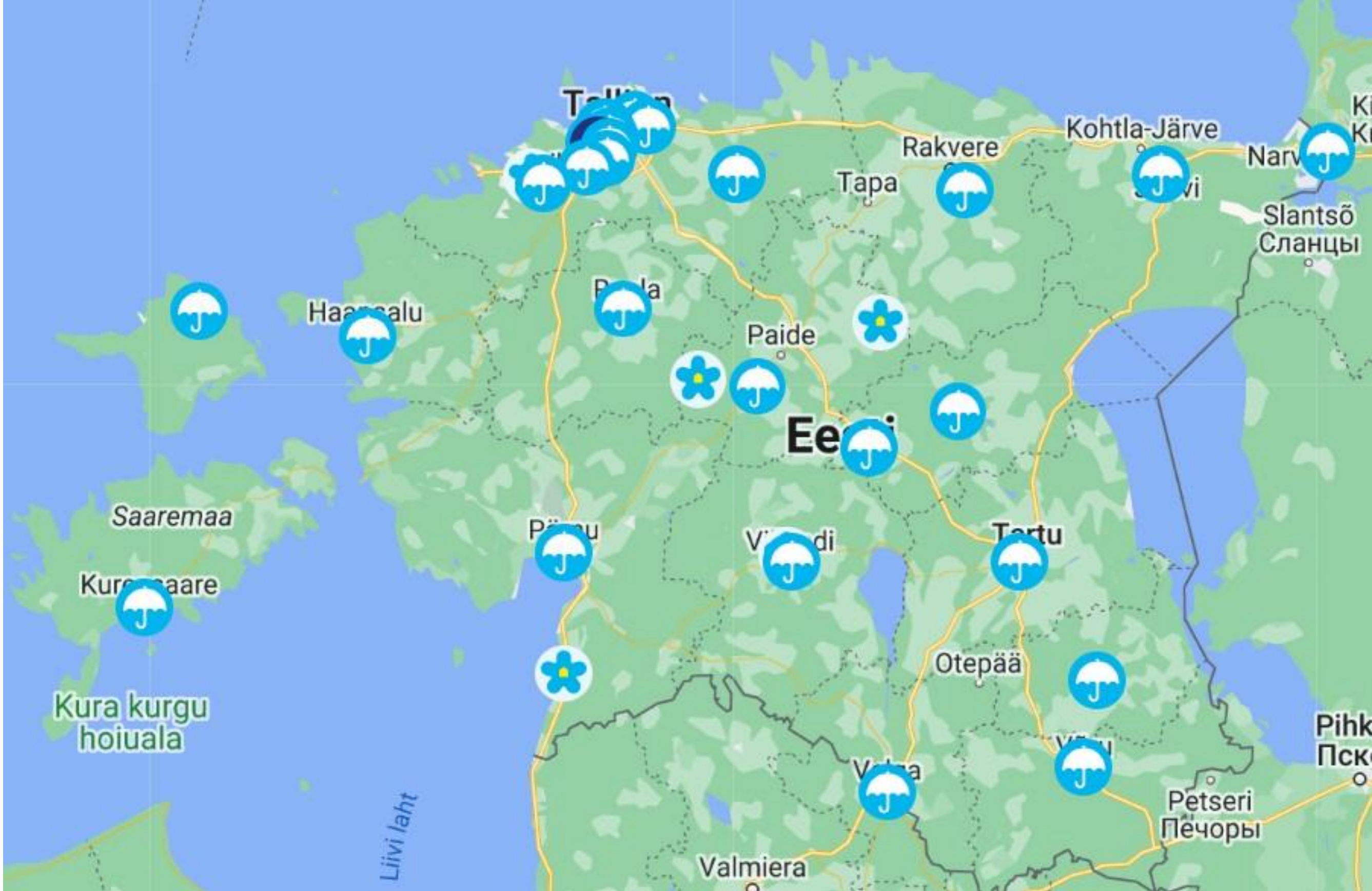
Helistaja tasub kõne eest telefonioperaatori hinnakirja alusel.

Info-liin ei osuta tervishoiuteenust!

Küsimusi võite saata **info@dementsus.ee**

Tugigrupp

DKK teenused- Personaalne nõustamine

- Dementsusega inimestele ja lähedastele, kes vajavad põhjalikumat kuulamist ja lahenduste leidmiseks võivad vajada ka spetsialistiga kohtumist
- Tagame anonüümsuse!
- Personaalne nõustamine võib toimuda ka inimese juures vm talle sobivas kohas, telefoni teel või kirjavahetuses

DKK teenused- Ekspertnõustamine spetsialistidele

Kellele: Teenuseosutajatele (hoolekandeaasutused, õendusabi, koduteenuse pakkujad, päevakeskused jt), KOV sotsiaalhoolekande töötajad ja valdkonna juhid

Ekspertnõustamine pakub tuge sotsiaal- ja tervishoiu töötajale, et leida õige viis ja suund dementsusega seotud küsimuse lahendamisel, sealhulgas dementsusega inimesele sobiva keskkonna ja teenuse sisu osas.

Võtke meiega küsimuste korral ühendust
info@dementsus.ee

Võtke meiega küsimuste korral ühendust
info@dementsus.ee

Info ja usaldusliin 6446440

Konsultant/tegevusterapeut Hanna-Stiina
Heinmets-**55619318**

[**hs@dementsus.ee**](mailto:hs@dementsus.ee)

